

Розділ 1

МУКЕШ

2019

Біп. «Тату, привіт. Це Рогіні. Вибач, що знов тобі набридаю, але ти ж знаєш, як я переживаю, коли ти не телефонуєш і не відповідаєш. Ми з Прією приїдемо до тебе в п'ятницю — тобі щось привезти? Може, чогось попоїсти? Мені не подобається, як ти харчуєшся — не можна ж їсти самий тільки маш! У тебе незбалансований раціон! І не забудь, що сьогодні вивозять сміття. Цього тижня — чорні контейнери, чуєш? А наступного — зелені. Якщо сам не зможеш винести, зателефонуй Параму з 87-ї, добре? Я знаю, що тобі важко з твоєю спиною».

Біп. «Тату, це Діпалі. Рогіні каже, ти не відповідаєш, тож я хочу нагадати, що сьогодні вивозитимуть сміття. Бо знов бігтимеш у халаті зранку, як того разу! Набери мене, добре? Я побігла на роботу. Ну все, бувай. Малі переказують дідусеві вітання».

Біп. «Тату, привіт, це Врітті. У тебе там усе гаразд? Подзвони, якщо щось треба — я можу тебе провідати, коли матимеш час. У мене дещо напружений тиждень, та щось придумую. На зв'язку».

День Мукеша почався, як і будь-яка інша середа: три однакові повідомлення на автовідповідачі від трьох його доньок, Рогіні, Діпалі й Врітті. Дзвонять вони у зовсім небожу годину, о восьмій, перед роботою; Мукеш так рано не встає.

В інший день він би передзвонив усім трьом, сказав би, що про сміття не забув і гадки не має, хто такий Парам з 87-ї. Звісно ж, він пам'ятав, хто такий Парам, але хай там не розслабляються. Та сьогодні на це катма часу — сьогодні день закупів. Наїна завжди ходила до крам-

ниці в середу, тож не годилося зраджувати традиції. Спершу Мукеш перевіряв холодильник та шафи, організовані так, як любила Наїна, себто без жодного видимого порядку. Як він і думав, боби маш і окра вже закінчувалися. Хай там що каже Рогіні, Мукеш *обожняє* маш. Поки Наїна була жива, він не надто часто куховарив — хіба що останні місяці — однак кілька рецептів знав напам'ять. Ними тепер і жив. Та й чи є сенс у його віці дбати про отой «збалансований раціон»?

Мукеш вийшов із квартири, грюкнувши дверима. Липнева спека навалилася на нього відразу на порозі — *знову* надто закутався. Спека *завжди* йому дошкуляла. Інші старенькі в мандирі¹ з нього сміялися: їм усім тепер постійно холодно, а ось Мукешу — гаряче. А ще він переживав, що впріє і під пахвами з'являться мокрі плями, але йому казали: «Мукеше-бгаю, ми старі вже, чого нам цим журитися?»

Та Мукеш не хотів бути старим, ні. Якщо не перейматися мокрими плямами під пахвами, так можна збайдужіти й до інших важливих речей.

Він начепив свого картуза, що носив у будь-яку погоду. Ось уже п'ятдесят років оцей самісінький картуз захищав його очі від сонця. Звісно, він тепер уже добряче зносився, але Мукеш любив цього картуза. Він навіть їхній шлюб з Наїною пережив, тож втратити його зараз означало б утратити ще одну невід'ємну частину самого себе.

Щотижня невеличкий узвіз до центральної вулиці ставав для Мукеша тяжчим, і дихав він щоразу частіше. Колись настане день, і доведеться заради цієї п'ятихвилинної прогулянки викликати соціальне таксі. Діставшись до кінця узвозу, Мукеш повернув ліворуч і сперся на стовп, відсапуючись. Потім поправив свою торбинку із символом їхнього мандиру — вона постійно сповзала з плеча — та й рушив у свій звичний магазин на Ілінг-стріт.

У середу на Ілінг-стріт було не так велелюдно, тому Наїна й призначила цей день для закупів. Так менше шансів натрапити на когось зі знайомих та згаяти годину на порожні балачки.

У крамниці з манекенами, пишно вбраними в яскраві тканини й коштовності, майже ніхто не заходив. Здебільшого всі навідувалися в магазинчики з овочами та фруктами або ж відпочивали коло головної мечеті Вемблі. На низькій стіні огорожі з пакунком касавових чипсів сидів сусід Насим із дочкою Нур — Мукеш помахав їм на знак привітання. Відтоді як Наїна померла, вони рідко спілкувалися, але щоразу

¹Мандир — індуїстський храм.

зустріч із Насимом чи Нур під час канікул робила його день трохи веселішим.

Нарешті Мукеш дістався свого улюбленого магазинчика. Під дашком коло дверей рясніли свіжі овочі. Людей з візочками та дітьми було чимало — Мукешу аж дух забило, його охопила паніка. Ніхл стояв коло дверей, наче чекав саме на нього.

— Вітаю, Мукеше!

Тридцятирічний Ніхл був сином одного зі знайомих з мандиру, і йому б годилося звертатися до старого «Мукеше-фуа», себто поважно «дядьку Мукеше», але навіщо перейматися такими дрібницями. Не хотілося бути «фуа» для молодика, який і досі мав свої зуби й волосся. Мукеш уже років десять як відростив собі пузце на рисі, бобах маш та кадхі, а Ніхлу до цього було ще далеко. Мукешу більше хотілося бути йому другом, аніж старим дядьком.

— Кемчо¹, Ніхле! Я по маш — давай більше. А ще трохи бгінді не завадить.

— От мені цікаво, що ж ви таке готуватимете?

— Ти чудово знаєш, що я готуватиму.

— Та я жартую. Слухайте, окра з машем навіть не поєднуються, ну! *Хоч раз* приготуйте щось інше, Мукеше! — Ніхл закотив очі й усміхнувся.

— Тобі б належало звертатися до мене «фуа»! Ось постривай, розповім я твоїй матері, який ти грубіян! — Подумки Мукеш широко всміхнувся: йому ніколи не вдавалося викликати в людей таку повагу, як Наїна. У їхньому подружжі саме вона відповідала за зв'язок із зовнішнім світом — проводила сатсанги² в мандирі по суботах та бгаджани³. На Наїну рівнялося і молодше покоління, і старше.

Якийсь час Ніхл пірнав поміж покупців та зрештою повернувся до Мукеша з блакитною торбинкою, з якої стирчала купа всілякої зелені. Повно окри й машу, та ще й на додачу якісь інші овочі. Не дарма ж крамничка називається «Розмаїття».

Мукеш подякував — доволі тихо — і поквапився на вихід крізь натовп покупців. Надворі було безліч машин, вони гуділи й волали музикою через відчинені вікна.

¹Кемчо — вігню.

²Сатсанг — зустріч для обговорення духовних тем, спільної молитви, співу духовних пісень і роздумів над священними текстами.

³Бгаджан — релігійний спів в індуїзмі.

Діставшись до своєї вулиці, він припустив швидше (наскільки це можливо). Вниз із пагорба йти завжди легше. Добрався додому, відчинив двері й одразу розпакував харчі. На додаток йому сьогодні дали шпинат, коріандр та кілька булочок. Булочки були просто ідеальні для пав бгаджі, аби він тільки вмів це готувати. Попоравшись, він влаштувався перед телевізором.

У середу після закупів Мукеш зазвичай розкладав продукти й сидів із чашкою гарячого та солодкого (як і належить) індійського чаю, високо закинувши ноги. Раніше такий чай робила йому Наїна, а тепер Мукеш купував готові пакетики. Він вмикав телевізор і дивився Zee TV чи новини — щось, аби лишень заповнити тишу звуками, сміхом, серйозними розмовами чи світовими подіями. Будь-чим, тільки б не сидіти в тій невимовній тиші, що зустрічала його вдома вже два роки.

Кілька місяців після смерті Наїни Мукеш не міг спати у власному ліжку, бо тепер йому здавалося, наче він спить сам-один десь у гостях. «Не квапся із цим, тату», — сказала тоді Рогіні, а Врітті влаштувала йому ліжко у вітальні. «Слухай, ну не спатиме ж він тут довіку, його спина такого не витримає!» — прошепотіла Діпалі своїм сестрам після того, як вони вклали батька. Від тієї зміни ролей Мукешу стало страшенно соромно. Як же йому знову зцілитися, якщо звичне життя просто щезло?

«Він впорається із цим. Це велике горе. Я й сама не можу в ту спальню заходити, але ж треба прибрати мамині речі — у неї завжди був такий безлад!» — прошепотіла Рогіні у відповідь.

Лежачи на дивані у вітальні, Мукеш щосили намагався не слухати щебетання доньок. Їхній теплий лагідний сміх бентежив його. І (як ж він батько, це він мав дбати про дівчат. Але він не міг. Без Наїни він не знав як.

Десь через рік настав період мертвої тиші — самотній етап горявання, коли всі, крім тебе, вже рухаються далі. Рогіні, Діпалі й Врітті нарешті домоглися спого: Мукеш дозволив їм прибрати в кімнаті Наїни. «Тату, все, досить. Більше не можна відкладати. Час рухатися далі».

І вони почали перебирати всі дрібнички та залинки життя своєї матері, приводячи до ладу той хаос, що вона так любила. Діпалі, яка мала алергію на пил, заходилася готувати для всіх обід. Дім знову ожив, та зовсім з іншим настроєм. Мукеш стояв у дверях і слухав, як у кухні Діпалі збиває тісто, поки Врітті та Рогіні хазяйнують у спальні. Вони й не помічали старого — він наче став привиdom у власному домі.

Врітті під керівництвом невгамовної Рогіні витягала з-під ліжка коробки. Сама Рогіні вклала гребінець на його нове законне місце у ввут-

тевій коробці на шафі, а потім охайно згорнула всі шалі й прибрала їх разом з купою браслетів у велику валізу на коліщатках. Тим часом з-під ліжка з'являлися нові й нові коробки. Зрештою Врітті стала на коліна, притулила щоку до килима та провела рукою під ліжком. Раптом щось загуркотіло.

— Господи, що там таке?! — скрикнула Рогіні, зиркнувши на сестру.

Врітті витягла відерце з-під йогурту, наполовину заповнене розпарованими сережками. За ним світ побачила коробка зі світлинами — колись дівчатка годинами роздивлялися широкі штани й вбрання з візерунками пейслі¹, сидючи на колінах у Наїни чи Мукеша. Доньки сміялися, а йому подобалися ті знімки — які ж вони були модні з Наїною! З-під ліжка видобули ще кілька порожніх судочків, а потім самотню книжку, притрушену пилом.

Врітті на мить завмерла з книжкою в руках, і Рогіні присіла на килим поруч із нею.

— Тату! — голосно гукнули вони, так і не помітивши, що Мукеш стоїть просто поруч.

До кімнати зайшла і Діпалі.

— Тут мамина книжка... Тобто бібліотечна, — сказала Рогіні. — Я думала, я їх усі здала, та цієї не знайшла.

Вона простягла Мукешу книжку, і він підійшов, не вірячи своїм очам. Та книжка була наче марево. Запилюжене й трохи липке марево. Інші уламки її життя якось не викликали в нього таких почуттів, але оця книжка з клаптями пилу на палітурці... Таке враження, наче Наїна тут, з ними. На мить з дівчатами й книжкою йому стало не так самотньо.

Колись у Наїни на шафці постійно жила вежа бібліотечних книжок, особливо в останній рік. Це була її розвага — вона часто перечитувала улюблене. Аби ж тільки він здогадався тоді розпитати, про що ці книжки, чим їй подобаються, навіщо вона перечитує одні й ті самі. Якби ж він теж їх читав!

А тепер йому лишилася тільки ця, «Дружина мандрівника в часі».

Того вечора Мукеш почувався чужинцем у Наїниній тепер уже охайній спальні. Аж хруснуло в спині, коли взяв книжку. Це не його книжка, не для нього. Може, Наїна і не хотіла б, щоб він її читав. Мукеш примусив себе пробігтися першою сторінкою, а потім спинився — слова ніяк не склалися у зрозумілий текст. Він намагався перетворити про-

¹Пейслі — декоративний орнамент у вигляді витягнутих закручених фігур.